

**Інформаційна довідка**  
**щодо проекту Постанови Верховної Ради України про**  
**визнання геноциду болгарського, вірменського та грецького**  
**населення Криму в 1944 році**  
*(реєстр. № 13179 від 16.04.2025)\**

***Анотація.** В інформаційній довідці викладено результати аналізу проекту Постанови Верховної Ради України про визнання геноциду болгарського, вірменського та грецького населення Криму в 1944 році (реєстр. № 13179 від 16.04.2025), а також історичних та правових підстав для її прийняття.*

***Ключові слова:** геноцид, депортація, населення Криму, злочини проти людства, історична справедливість.*

**Вступ.** Метою проекту Постанови про визнання геноциду болгарського, вірменського та грецького населення Криму в 1944 році (реєстр. № 13179 від 16.04.2025) (далі – проект Постанови), як зазначено в пояснювальній записці до нього, є визнання Верховною Радою України геноцидом болгарського, вірменського та грецького населення Криму депортацію болгар, вірмен, греків із Криму в 1944 році.

Обґрунтовуючи історичні та правові підстави доцільності ухвалення проекту Постанови, його автори посиляються на Постанову Державного комітету оборони від 2 червня 1944 року № ДКО-5984сс «Про виселення з території Кримської АРСР болгар, греків та вірмен», об’єктивно зазначаючи, що зі змісту Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього<sup>1</sup> вбачається, що примусове виселення болгарського, вірменського та грецького населення з території їх історичного проживання на Кримському півострові у 1944 році, обмеження засобів для існування за міжнародним правом мають ознаки геноциду.

Поділяючи прагнення щодо підтримки болгар, вірмен, греків, необхідності привернення уваги міжнародної спільноти до злочину, який було скоєно проти цих народів, та недопущення вчинення подібних дій у майбутньому, все ж вважаємо за доцільне висловити деякі міркування щодо обґрунтування історичних та правових підстав доцільності прийняття Верховною Радою України проекту Постанови.

**Основна частина.** В Україні існує потреба у визначенні комплексного підходу щодо політики: вшанування пам’яті жертв депортацій етнічних народів; засудження дій радянського тоталітарного режиму тощо.

У радянський період Україна пережила декілька хвиль депортації населення: багатоетнічного населення Півдня України в період з 1940 року до

---

<sup>1</sup> Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Міжнародний документ. Організація Об’єднаних Націй. 09.12.1948. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_155#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text)

середини 1950-х років<sup>2</sup>; осіб німецької національності з територій Криму, Запорізької, Донецької, Луганської та інших областей протягом 1941–1946 років<sup>3</sup>; осіб польської національності з Київської, Житомирської, Хмельницької, Вінницької областей та областей на Заході України з 1935 по 1946 роки<sup>4</sup>. На нашу думку, прийняття відповідного акта Верховною Радою України щодо вшанування пам'яті жертв депортації етнічних народів, засудження дій радянського тоталітарного режиму, запобігання злочину геноциду, незалежно від регіону проживання та національної приналежності осіб, сприятиме встановленню історичної справедливості.

Натомість, проект Постанови пропонує дещо звужений підхід до визначення масштабів злочинів радянської влади, встановлюючи обмеження за такими критеріями, як національність, хронологічні рамки та територія.

У пояснювальній записці зазначено, що після визнання депортації з Криму кримських татар у 1944 році геноцидом кримськотатарського народу (відповідно до Постанови Верховної Ради України від 12 листопада 2015 року № 792-VIII), визнання геноциду болгарського, вірменського та грецького населення Криму в 1944 році є справедливим логічним продовженням засудження злочинів тоталітарної радянської влади в часи Другої світової війни.

Однак, навіть за умови визначення хронологічних (1944 рік) та територіальних (Крим) критеріїв, у проекті Постанови, на нашу думку, не враховано, що окрім примусового виселення кримських татар, болгар, вірмен та греків, у 1944 році депортації зазнали також представники інших національностей: кримські німці, італійці тощо, які ще залишалися на півострові після їх масової депортації у 1941–1942 роках, про що згадується в численних джерелах<sup>5</sup>.

<sup>2</sup> Comisia Prezidentiala pentru analiza dictaturii comuniste din Romania. Raport final. Cristian Vasile (ed.), Dorin Dobrinicu (ed.), Vladimir Tismaneanu (ed.). Bucharest: Humanitas, 2006. 663 p. URL: [https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/article/RAPORT%20FINAL\\_%20CADCR.pdf](https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/article/RAPORT%20FINAL_%20CADCR.pdf)

<sup>3</sup> Депортація німців України 1941–1946 рр. Збірник документів / Упорядники А. Айсфельд, О. Айсфельд; Передмова А. Кудряченка; Вступ А. Кудряченка і А. Айсфельда. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ, 2021. 280 с.; Депортація етнічних німців України у віддалені райони Радянського Союзу: до 80-річчя трагедії. Збірник наукових праць / за заг. ред. член-кор. НАН України, д.і.н., проф., Кудряченка А.І., наукова редакція Солошенко В.В.; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2021. 352 с.; Першина Т.С. ДЕПОРТАЦІЯ ГРОМАДЯН НІМЕЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ З ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РСР 1941–1942. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К., 2004. 688 с. URL: [http://www.history.org.ua/?termin=Deportaciya\\_nimciy](http://www.history.org.ua/?termin=Deportaciya_nimciy)

<sup>4</sup> Лісевич І.Т. ДЕПОРТАЦІЇ ПОЛЯКІВ З ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РСР. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К., 2004. 688 с. URL: [http://www.history.org.ua/?termin=Deportacii\\_polyakiv](http://www.history.org.ua/?termin=Deportacii_polyakiv)

<sup>5</sup> Історія Криму та кримськотатарського народу. Навчальний посібник. / Бекірова Г., Іванець А., Тищенко Ю., Громенко С., Аблаєв Б. К.: «Кримська родина»; «Майстер Книг», 2020. 200 с.; В Україні вшановують пам'ять жертв депортації та геноциду кримськотатарського народу. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/05/18/v-ukrayini-vshanovuyut-pamyat-zhertv-deportacziyi-ta-genocyzdu-krymskotatarskogo-narodu/>; Депортація з Криму татар, німців, болгар і вірмен. Злочини проти людства. Конспект лекції до дня пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу (18.05.1944). С. 12-20. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/05/13/Konsp.lektsiyi.do.Dnya.pamyati.zhertv.henotsydu.krymskotatar.narodu.13.05.2022.pdf>; Блог історика: як Сталін робив Крим російським. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blog-history-russian-48320663>; Депортації жителів Криму. URL: <https://ua.krymr.com/a/28576883.html>

Варто нагадати, що депортація німців здійснювалася в декілька етапів (відповідно до Директиви Ставки Верховного головнокомандування від 14 серпня 1941 року та Постанови Ради про евакуацію № СЕ-75с від 15 серпня 1941 року<sup>6</sup>): протягом 18–22 серпня 1941 року виселення зазнали 59 744 особи; до кінця 1941 року були депортовані ще 2233 особи; невелика кількість німців була виселена в березні 1942 року з Керченського півострова; у червні 1944 року останні німці були депортовані разом із вірменами, болгарами та греками<sup>7</sup>.

До початку Другої світової війни на Керченському півострові проживало близько 1 000 італійців. За наказом заступника наркома оборони СРСР Л. Мехліса<sup>8</sup> 29 січня 1942 року була проведена акція з виселення італійців – громадян СРСР, які проживали на півострові (усього до Казахстану було вивезено 138 італійських родин чисельністю 438 осіб). Під час другого етапу – 8–10 лютого 1942 року – було депортовано ще 70 осіб. Останні італійці були виселені разом із вірменами, болгарами та греками у червні 1944 року<sup>9</sup>, підставою для їх депортації була постанова Державного комітету оборони № 5984сс від 2 червня 1944 року<sup>10</sup>.

Згідно з постановою Державного комітету оборони № 6100сс від 24 червня 1944 року<sup>11</sup> 27–28 червня виселення зазнали: греки (3 531 особа), іранці (16 осіб) і турки (105 осіб). Також одночасно були депортовані 1 119 румунів, циган та представників інших народів, які проживали на півострові, разом з «антисоціальними елементами» – 1 634 особи (без урахування заарештованих і відправлених до ГУЛАГу)<sup>12</sup>.

У донесенні Сталіну від 4 липня 1944 року (№ 693/б) зазначалося, що з Криму було виселено 225 009 осіб, серед них 183 155 кримських татар, 12 242 болгар, 15 040 греків, 9 621 вірмен, 1 119 німців, 3 652 іноземці<sup>13</sup>.

Така політика радянської влади мала незворотні наслідки, докорінно змінивши етнічний склад Криму. Внаслідок депортації етнічно було знищено багатонаціональний, мультикультурний регіон, в якому століттями мешкали: кримські татари, росіяни, українці, караїми, кримчаки, євреї, німці, італійці,

<sup>6</sup> 14 серпня 1941 року: виселення німецького населення Криму радянською владою. URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/14-serpnia-1941-roku-vyselennia-nimetskoho-naselennia-krymu-radianskoju-vladoiu/>

<sup>7</sup> Депортації жителів Криму. URL: <https://ua.krymr.com/a/28576883.html>

<sup>8</sup> Бажан О.Г. ДЕПОРТАЦІЇ НАРОДІВ КРИМУ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ. *Енциклопедія історії України*. Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К. : В-во «Наукова думка», 2004. 688 с. URL: [http://www.history.org.ua/?termin=Deportacii\\_narodiv\\_Krymu](http://www.history.org.ua/?termin=Deportacii_narodiv_Krymu)

<sup>9</sup> Депортації жителів Криму. URL: <https://ua.krymr.com/a/28576883.html>

<sup>10</sup> Депортація з Криму татар, німців, болгар і вірмен. Злочини проти людства. Конспект лекції до дня пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу (18.05.1944). С. 12-20. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/05/13/Konsp.lectsiyi.do.Dnya.pamyati.zhertv.henotsydu.krymskotatar.narodu.13.05.2022.pdf>

<sup>11</sup> Там само.

<sup>12</sup> Депортації жителів Криму. URL: <https://ua.krymr.com/a/28576883.html>

<sup>13</sup> Депортація з Криму татар, німців, болгар і вірмен. Злочини проти людства. Конспект лекції до дня пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу (18.05.1944). С. 12-20. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/05/13/Konsp.lectsiyi.do.Dnya.pamyati.zhertv.henotsydu.krymskotatar.narodu.13.05.2022.pdf>

румуни, цигани<sup>14</sup>. За своїми масштабами втрати та наслідки депортації з Криму відносять до найтяжчих у XX столітті.

Отже, враховуючи, що з Криму примусово було висилено понад 200 тисяч представників різних національностей, на нашу думку, є потреба у розширенні в проекті Постанови хронологічних рамок депортацій із лише 1944 року до 1941–1944 років та кола суб'єктів (представників інших національностей: німців, італійців, румун тощо), на яких поширюватиметься дія Постанови у разі її прийняття.

Отже, на нашу думку, проект Постанови потребує додаткового доопрацювання з історико-правової позиції.

**Висновки.** Аналіз проекту Постанови засвідчив, що в Україні існує потреба у визначенні комплексного підходу щодо політики: вшанування пам'яті жертв депортацій етнічних народів; засудження дій радянського тоталітарного режиму тощо.

На нашу думку, доцільно переглянути хронологічні рамки, визначені у проекті Постанови, розширивши їх до 1941–1944 років, а також розширити коло суб'єктів, які зазнали депортацій.

Визнаючи геноцид кримських народів, які зазнали депортації, важливо застосовувати єдиний підхід, що забезпечить встановлення історичної справедливості.

*Дослідницька служба  
Верховної Ради України*

*\* Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені у документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

<sup>14</sup> За переписом 1959 в Криму мешкали 1 201 500 людей – майже стільки, скільки до Другої світової війни. Але тепер росіяни склали 71,4 %, українці – 22,3 %, кримські татари – 0 %. С. 12. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/05/13/Konsp.lektsiyi.do.Dnya.pamyati.zhertv.henotsydu.krymskotatar.narodu.13.05.2022.pdf>